

Summary

Under the notion of the Next of Kin Law (*ius proximitatis, ius propinquitatis*), the institution of Land Law was adopted, which “stemmed from kinship rights which restrict the freedom of alienation of property, no matter how they are manifested, and what the consequences of their violation are”¹. This law constituted a restriction on the freedom of alienation of wealth and sought to prevent the exit of assets from the family.

It was an old institution, known already in Roman law, and there is no doubt that the Next of Kin Law was a phenomenon common to all the Middle Age legislation.

In Lithuania of the fourteenth century the development of land privileges affecting the ownership law allowed for the formation of the Next of Kin Law. Due to the concern of limiting ancestral property, in the fifteenth century the disposal of hereditary land for the benefit of relatives started to be implemented in the restrictive form of the Next of Kin Law. This law was sanctioned by Alexander Jagiellonian's land privilege, dated 6 August 1492.²

It was used in all social strata of the Grand Duchy – from nobility, via the *bourgeoisie* to simple people. However, in the first half of the sixteenth century, peasants could no longer exercise the Next of Kin Law due to the loss of their property rights.

According to custom, a person effecting the alienation of hereditary goods notified his/her relatives of the planned actions and proposed to them the acquisition of the property. Approval of the alienation of relatives did not exclude the possibility of challenging the transactions under the Next of Kin Law, despite its formal validity.

It can be stated, with a large extent of certainty, that till the beginning of the sixteenth century in the Grand Duchy of Lithuania, individual family members acted as authorized entities under the Next of Kin Law, except for the sons who did not retract goods alienated by their father during his lifetime. Since the beginning of the sixteenth century, women's rights to their ancestral property were limited, especially in comparison to their male relatives.

¹ Z. Rymaszewski, *Prawo bliższości krewnych w polskim prawie ziemskim do XV wieku*, Wrocław 1970, p. 7.

² Ibid., p. 58–66.

The review of sources shows unambiguously that financial transactions relating to the sale, pledge, donation or exchange of property were subject to the Next of Kin Law. The Next of Kin Law took the form of pre-emption rights, consent to alienation, retract-annexation and retract-buying, where the agreement was the waiver of the pre-emption right or the retract. Within the retract-annexation, reclaiming was (also by force) carried out for the disposed of country assets from the hands of the foreign purchaser or by close relatives from the hands of more distant relatives. This form of retract invalidated alienation by its unpaid reclamation carried out by close relatives in the absence of their prior agreement to alienation. Retract-annexation was free of any charges and it was the duty of the buyer towards the one carrying out the challenging activities, which consisted in returning what he had received in the form of a donation. Meanwhile, under the retract-buying, one bought out, sometimes also by force, previously sold ancestral goods from a foreign buyer or by a closer relative from the hands of a distant relative.

By the end of the fifteenth century it was clear that there had become a judicial practice limit in the entitlements of relatives, and in 1529 a statutory law sanctioned and normalized the free alienation of $\frac{1}{3}$ of property inherited, the so-called *trzecizna*³.

The use of a series of security measures by the persons effecting alienation and the existence of many factors limiting the legal ability based on the Next of Kin Law, as well as the lack of precise legal regulations concerning this institution's statutory legislation, did not eliminate it from the Lithuanian law. The abolition of all restrictions of real property disposition in the 2nd Lithuanian Statute⁴ led in consequence to the formal liquidation of the institution under discussion, which happened earlier than in most other European countries. It remained, however, in the legal consciousness. From 1566, the concept functioned in a very constrained manner, becoming, as time wore, a relic of this institution. Yet it held until the very end of the Polish-Lithuanian Commonwealth.

This institution in the Grand Duchy, similarly as in early medieval Poland, as noted by Wacław Uruszczak: "by allowing for challenging alienation acts, created a state of uncertainty in the area of the ownership law"⁵. It should be noted that it was not very effective and, most of all, not attractive as it did not affect the conditions for the acquisition of goods, and retract was a rare phenomenon. However, it played a protective role for the individual interests of relatives, which was important as the position and prestige of individuals depended on the state of their accumulated land assets.

It may be stated unequivocally that the reception of Western European law by the Grand Duchy of Lithuania, as a result of its opening to the West through the political union with Poland or earlier from Byzantium through the Rus, also related to the Next of Kin Law institution. The functioning of the Next of Kin Law in the Grand Duchy of Lithuania shows that the developing Lithuanian law did not go beyond the framework of the mainstream legal culture of Europe.

Translated by Natalia Thomas

³ St P. I. 16.

⁴ St D., with the Brzesko amendment, chapter VII. 1.

⁵ W. Uruszczak, *Władza książęca, wieće sądowe i prawo własności na Śląsku w XIII w. w świetle Księgi henrykowskiej*, CPH LIV: 2002, vol. 1, p. 84, 96.

Išvados

Artimos giminystės teisė *ius proximitatis*, *ius propinguitatis* – tai priimtas žemės teisės institutas, kurį galima apibūdinti kaip „giminystės ryšiais grindžiamą teisę, ribojančią turto atsiejimo laisvę, nepaisant, koku būdu ji pasireikštų ir kokios būtų jos pažeidimo pasekmės”¹. Ši teisė riboja turto atsiejimo laisvę, o jos tikslas – neišleisti žemių iš giminės rankų.

Tai senas institutas, žinomas jau Romos teisėje. Neabejotinai artimos giminystės teisė viduramžių įstatymuose yra bendras reiškiny.

XIV a. Lietuvoje daugėjant žemės privilegijų, turinčių įtakos nuosavybės teisei, susidarė sąlygos formuotis artimos giminystės teisei. Siekiant nesumažinti giminės valdų dydžio, XV a. įvesti apribojimai dėl disponavimo paveldimima žeme giminės naudai, taikant artimos giminystės teisę. Šią teisę patvirtino 1492 m. rugpjūčio 6 d. Aleksandro Jogailaičio žemės privilegija².

Artimos giminystės teisė taikyta visiems socialiniams Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės luomams – šlėktai, miestelėnams ir valstiečiams. Tačiau pirmoje XVI a. pusėje valstiečiai, prarasdami teisę į savo nekilnojamąjį turtą, negalėjo naudotis ir artimos giminystės teise.

Paprastai besirengiantis atsieti paveldimas giminės valdas asmuo apie šį savo ketinimą pranešdavo giminaičiams arba siūlydavo jiems įsigyti tą nekilnojamąjį turtą. Net ir giminėms sutikus, nebuvo užkirstas kelias sandoriui nutraukti remiantis artimos giminystės teise, nors formaliai sandoris buvo galiojantis.

Tikėtina, kad Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje nuo XVI a. pradžios atskiri giminės nariai pagal artimos giminystės teisę buvo teisėti subjektai, išskyrus sūnus, kurie tėvui gyvam esant nesiekdavo jo atsietų valdų retrakto (susigražinimo). Nuo XVI a. pradėta riboti moterų teises į giminės valdas, visų pirma vyriškosios lyties giminaičių naudai.

¹ Z. Rymaszewski, *Prawo bliższości krewnych w polskim prawie ziemskim do XV wieku*, Wrocław, 1970, p. 7.

² Ten pat, p. 58–66.

Šaltinių analizė rodo, kad turto pardavimą, užstatymą, dovanojimą arba mainus reglamentavo artimos giminystės teisė. Ji suteikdavo pirmumo teisę pirkti, sutikti su turto atsiejimu, reiškė retrakto-atėmimo ir retrakto-supirkimo galimybes, tačiau sutikimas reiškė atsisakymą pirmumo pirkti arba retrakto teisės. Vykdamas retraktą-atėmimą buvo atimamos, net ir jėga, parduotos giminės valdos iš svetimo pirkėjo, arba artimesnio giminaičio atimamos iš tolimesnio giminaičio. Tokia retrakto forma reiškė turto atsiejimo panaikinimą ir neatlygintą jo susigrąžinimą (revindikaciją), atliktą giminaičių, jeigu jie anksčiau nebuvo davę sutikimo šiam turtui atsieti. Retraktas-atėmimas buvo neatlygintinas, tai buvusi pirkėjo pareiga nutraukiančio sandorį asmens atžvilgiu – grąžinti tai, ką buvo gavęs dovanų. O vykdamas retraktą-supirkimą parduotas šeimos turtas būdavo atperkamas, kartais irgi jėga, iš svetimo pirkėjo arba artimesnis giminaitis atpirkdavęs jį iš tolimesnio.

XV a. pabaigoje teismų praktikoje jau pastebimas giminės teisių ribojimas, o 1529 m. statutas įteisino ir reglamentavo laisvą 1/3 paveldimo turto, vadinamojo trečdalis³, atsiejimą.

Atsiejantys turtą asmenys taikė įvairias garantijas, buvo daug veiksmų, ribojančių artimos giminystės teisę, šis institutas nebuvo tiksliai sunormintas Lietuvos statutuose, tačiau iš lietuvių teisės jis nebuvo pašalintas. Antrajam statutui panaikinus bet kokius apribojimus disponuoti nekilnojamuoju turtu⁴, formaliai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, anksčiau negu daugelyje kitų Europos šalių, panaikintas ir šis institutas. Tačiau artimos giminystės teisė išliko teismų praktikoje. Nuo 1566 m. ji taikyta labai ribotai, ilgainiui ji tapo šio instituto reliktu, išsilaikiusiu net iki Abiejų Tautų Respublikos saulėlydžio.

Minėtas institutas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, panašiai kaip ir ankstyvaisiais viduramžiais Lenkijoje, anot Wacława Uruszczaکو, „leisdamas lauzyti turto atsiejimo aktus, sukėlė nepasitikėjimą nuosavybės teisės srityje⁵“. Pastebėtina, kad artimos giminystės teisė nebuvo labai veiksminga, bet visų pirma nebuvo patraukli, nes neturėjo įtakos turto įsigijimo sąlygoms, o retraktas buvo retas reiškinys. Vis dėlto tai buvo tam tikra giminės individualių interesų apsaugos forma. Tai svarbu, nes atskirų asmenų padėtis ir prestižas priklausė nuo turimų žemių kiekio.

Vienareikšmiškai galima teigti, kad Vakarų Europos teisės recepcija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, jai atsivėrus į Vakarus per politinę sąjungą su Lenkija arba dar anksčiau – su Bizantija per Rusiją, apėmė taip pat artimos giminystės institutą. Šios teisės funkcionavimas LDK rodo, kad lietuvių teisės raida yra neatsiejama nuo Europos teisinės kultūros.

Vertė Nijola Birgiel

³ *Perwyj Litowskij Statut*. Par. S. Lazutka, I. Valikonytė, E. Gudavičius, I. 16.

⁴ *Statut Wjalikaga Knjastwa Litouskaga 1566 goda*. Brastos redakcija, sk. VII. 1.

⁵ W. Uruszczaکو, *Władza książęca, wiece sądowe i prawo własności na Śląsku w XIII w. w świetle Księgi henrykowskiej*, CPH LIV: 2002, sąs. 1, p. 84, 96.